

Een graaf op reis

Een heerweg, heerstraat, heirbaan (niet te verwarren met heerban) of heirweg of in het Latijn via is een oude Romeinse (lange-afstands)weg. Heer (van het Germaanse harja) is een in het Nederlands in onbruik geraakt woord voor leger. Die naam wijst op het oorspronkelijk doel van deze "snelwegen". De Romeinen legden duizenden kilometers wegen aan naar alle delen en kolonies van het Romeinse Rijk om met hun legers snel ter plaatse te zijn in geval van een opstand. Deze wegen werden soms (maar niet altijd) aangelegd over oudere Keltische handelswegen. De heerwegen waren de eerste goede wegen die werden aangelegd, meestal door de Romeinse soldaten. Zo'n weg kon wel 8 meter breed zijn. Aan deze heerbanen ontstonden veel nieuwe dorpen. In de middeleeuwen bleven de heerwegen belangrijke handelsroutes. Het onderhoud hiervan was een publieke zaak, dus werden hierover verschillende wetten gemaakt. Zo ook Oud-Friese wetten vanaf de 12e en de 13e eeuw. Als regel gold dat een heerweg 20 voet (ruim 6 meter) breed moest zijn. In het Middelnederlands betekende "heer" naast "voornaam persoon" ook "leger". Een heerweg of heirbaan was dus een weg aangelegd voor het leger. Heer in de betekenis van leger kan men ook nog ontdekken in andere Nederlandse woorden, zoals herberg (een plaats waar een leger wordt geborgen), hertog (legerleider, togen is een Middelnederlands woord voor trekken of leiden), de verouderde woorden heerschaar of heirschaa (legergroep) en heirtocht (veldtocht), en ook in het Duitse "Hermann" (soldaat). In het Duits is 'Heer' ook nog steeds een gebruikelijk woord voor (land)leger.

De graaf van Holland was behalve grootgrondbezitter ook eigenaar van veel kastelen in Noord en Zuid Holland. Bijna alle kastelen lagen op een strategische plek. Dat was op of aan de rand van een oude strandwal. De kastelen van de graaf werden bewoond door casteleins of leenmannen van de graaf. Een castelein beheerde het kasteel in de afwezigheid van de heer door het te behandelen als zijn eigen huis. Een leenman legde een eed (foedus) af dat hij het gebied in naam van de graaf zou regeren en dat hij de graaf in geval van oorlog met zijn mannen op het slagveld bij zou staan. Voor de leenman was dit lucratief door de inkomsten die hem toekwamen uit het gebied dat hij regeerde en de graaf had ten alle tijde het recht van gastvrijheid op het leengoed. Om zijn gebied te inspecteren moest hij het op geregelde tijden bezoeken. In de zomer vertrok dan ook het hele hof vanaf de winterverblijfplaats. Dit was een hele onderneming. We weten bijvoorbeeld van de graaf van Blois dat hij met een groot gevolg op weg ging. Er waren niet minder dan 37 wagens, welke *“myn heren, die vrouwen, ‘t ghesinde, camer ghewant en alrehande provance voerden”*. Van alle gemakken voorzien dus. Dat vereist ook een goede weg en dus waren er wegen van kasteel tot kasteel. Dit waren delen van een Konings- of Heereweg, de belangrijkste verbindingroute over land tussen het noorden en zuiden van Holland. Zelfs tegenwoordig is het door straatnamen en logisch nadenken mogelijk om deze verbindingroute te volgen in de hedendaagse wegenstructuur. Wegen waar het woord heer in voorkomt zijn vrij eenvoudig terug te vinden op stadsplattegronden. We kennen dan de namen Heerbaan, Heirbaan, Heirweg, Heerweg, Heereweg, herenweg, heerenweg, Herenstraat. Een tweede aanwijzing is de plaats waar de weg naar toe gaat. Wij kennen hier de Alkmaarseweg (naar Alkmaar), de Heemskerkerweg, de Wijkerweg, de Velsersweg enzovoort.

Wanneer deze dan ergens aansluit op een Herenweg is de link snel gelegd. Ook een grote Houtweg kan een aanwijzing zijn. Dit is meestal een weg die (vroeger) is aangelegd door een bosrijke omgeving. Een weg waar het woord graaf in voorkomt spreekt voor zich en dat geldt eigenlijk ook voor het woord koning waarvan in Beverwijk de Koningsstraat een goede aanduiding is. Op oude kaarten vind men deze namen makkelijk terug en zien we tevens dat veel van deze wegen tegenwoordig omgedoopt zijn in Rijksstraatweg.

Met in de ene hand de kaart van Brouerius van Nidek uit 1732 en in de andere hand diverse hedendaagse stadsplattegronden hebben we geprobeerd de oorspronkelijke Herenweg terug te vinden in ons huidige wegenstelsel. Helaas gaat de kaart van van Nidek maar vanaf Haarlem tot aan Bakkum terwijl het rechtsgebied van de graaf van Holland in de Middeleeuwen liep tot aan Camperduin. Daar begon het gebied van de graaf van Friesland. Waar de kaarten ons niet meer kunnen helpen zullen we logisch moeten nadenken.

Langs de Heerenweg van Haarlem naar Camperduin

We beginnen onze reis in Haarlem, bij het stadhuis, het voormalige grafelijke stadskasteel. Het plein over naar de Jansstraat die we volgen en dan gaan we via de Sint Janspoort (later de Kennemerpoort) de stad uit. Tegenwoordig eindigt de stad natuurlijk veel verder.

Van oorsprong was het stadhuis van Haarlem een jachtslot van de graaf. Hij liet het bouwen in 1250. In 1245 verleende Graaf Willem II Haarlem stadsrechten. De stad werd de zetel van de graven van Holland en aan het eind van de middeleeuwen was Haarlem een van de belangrijkste steden van Holland. In de 10e eeuw komt Haarlem voor het eerst voor in literaire bronnen. In de bron wordt de plaats vermeld onder de naam 'Haralem'. Uit archeologisch onderzoek blijkt dat er 1500 jaar voor onze jaartelling al sprake was van bewoning in de omgeving van het Spaarne. De plaats ontstond als geestnederzetting op een strandwal, waarover een landweg liep die het noorden van Holland met het zuiden verbond.

We volgen de Schoterweg (de weg naar Schoten) en komen achtereenvolgens door de heerlijkheden Zuid-Akendam, Hogerwoerd, Schoterbosch, Zaanen, Schoten en Vlieland.

Volgens een oude spreuk is Schoten ontstaan uit de plaatsen Heemskerk en Zaanen. De spreuk is te vinden in het Huis te Zaanen. Bij de spreuk zijn ook de afbeeldingen van de wapens van Heemskerk, Zaanen en Schoten gevoegd. De spreuk luidt: "Heemskerck en Zaanen maeken Schooten te samen". Geëcarteleerd: het eerste en vierde van zilver, beladen met een kruis van keel en het tweede en derde van lazuur, beladen met een leeuw van zilver". Dit houdt in dat het wapen van Schoten gevierendeeld is. De vier delen zijn, in formaat, gelijk aan elkaar. Het eerste en vierde deel (voor de kijker linksboven en rechtsonder) zijn van zilver met daarop een rood

kruis. Het tweede en derde deel (voor de kijker rechtsboven en linksonder) zijn blauw van kleur met daarop een zilveren leeuw. De leeuw kijkt in beide gevallen officieel naar links, er staat namelijk niet in het blazoen vermeld dat de leeuwen omgedraaid staan of in een bepaalde richting kijken.

Halverwege de Heerlijkheid Vlieland slaan we linksaf de Vergierde Weg in.

Tegenwoordig heet de Schoterweg vanaf de Zaanenlaan, de Rijksweg. Net als bij de Vergierde Weg gaan we bij de kruising voor de korenmolen van Santpoort rechtsaf

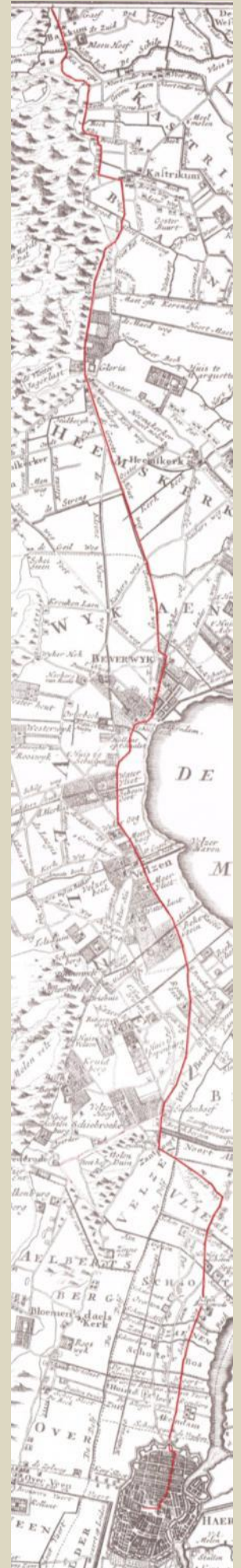
In Santpoort-Noord bevindt zich de korenmolen De Zandhaas, Van oorsprong was de molen in Santpoort verbonden met de hoge heerlijkheid Brederode. In het begin van de dertiende eeuw is deze door graaf Willem I van Holland beleend aan de eerste Heer van Brederode, Dirk de Eerste. De heerlijkheid Brederode bezat het windrecht van de molen. De oudste vermelding van een windmolen binnen Velsen dateert van 1329. De oudste vermelding van een windmolen binnen Velsen dateert van 1329. Uit schriftelijke bronnen en een afbeelding uit ca. 1515 valt op te maken dat toen in Santpoort het oudste type korenmolen stond, een standaardmolen. In een koopakte uit 1724 wordt deze molen voor het eerst als 'De Zandhaas' aangeduid.

en dan komen we op het eerste deel dat ook daadwerkelijk Heerenweg heet, op de kaart van 1732. (Tegenwoordig is dit de Rijksweg) We komen langs Bekestein en Waterlant en Meervliet (dat er helaas niet meer is) en gaan door naar Oud-Velsen (Velsen-Zuid). Door 'sGravenlust en Meervliet (dat wel in een straatnaam is terug te vinden(zie afbeelding))

Omstreeks 700 stichtte Willibrord een kerkje in Velsen, toen nog Felison geheten, samen met dat van Heiloo en Petten een van de eerste in Holland. De huidige Engelmunduskerk werd gebouwd in de 12e eeuw, een eenvoudig tufstenen gebouwtje. De kerk werd in de 13e eeuw door de heren van Brederode uitgebreid met een toren en een kapel van baksteen.

Nu moeten we het kanaal over dat er toen natuurlijk niet was. We vervolgen onze weg via de Wijkerstraatweg. Voor het huis te Schulpen (Pelsstraat) buigen we rechtsaf. Nu moeten we natuurlijk even het spoor over naar de Velsersweg. Langs Huijs Scheibeeck en Akerendam via de doorgaande weg van Beverwijk, de Koningsstraat. Bij de Grote Kerk of Wijkertoren hebben we de keuze uit twee wegen. Volgen we de Wijkerweg die vroeger recht op de kerk van Heemskerk afging. (nu Heemskerkerweg, Alkmaarseweg en Maerten van Heemskerckstraat) Via het dorp Heemskerk komen we langs het huis te Heemskerk (Marquette), een leen van de graaf, om bij Noorddorp weer terug te komen op de oorspronkelijk weg. Gaan we bij de Grote kerk een klein stukje links en dan weer rechts dan volgen we de Groote Houtweg tot aan Het Hilbersplein, dan volgen we de Alkmaarseweg en Rijksweg tot aan Noorddorp en komen we langs het Huldtoneel of de Hulbergh. Op deze heuvel werden de graven van Holland erkend als heer van Kennemerland door de Kennemers. Op de oude kaart heet de weg vanaf Noorddorp weer Heerenweg.

Tegenwoordig gaat de weg ter hoogte van Castricum verder als de Beverwijkerstraatweg.

Castricum wordt in de 10e eeuw pas voor het eerst genoemd maar uit archeologische opgravingen blijkt dat het gebied in de Romeinse tijd en vanaf de vroege middeleeuwen (continue) bewoond was. Castricum (de latere kerkbuurt) was één van de kernen die in het gebied in de 10e of 11e eeuw ontstond. Ten noorden van de kern van Castricum lag toen Bakkum. In de loop van de tijd ontstonden er meerdere buurtschappen (zie hieronder). Bij de kern van Castricum werd in de 11e eeuw een kerk neergezet. De tegenwoordige Dorpskerk of de Nederlands Hervormde Kerk.

We laten Castricum rechts liggen en gaan via de Puikman, Kramersweg en de Zanderijeweg naar Bakkum om de Bakkumerstraat te volgen. Op de kaart van van Nidek is dat niet duidelijk te zien. Voor het gemak volgen we daar de duinrand en komen dan vanzelf in Bakkum op de Bakkumerweg. Hier eindigt de kaart van van Nidek en moeten we het verder doen met de hedendaagse kaarten.

Hoewel er wordt uitgegaan dat Bakkum al in de 9e eeuw, of zelfs 8e eeuw moet zijn gesticht komen de eerste vermeldingen pas voor uit kopieën uit de 15e eeuw van bronnen uit 11e eeuw. Onder meer als Bachem en Backem. In 1254 wordt in de oorkonde van Graven van Holland Bakkum genoemd in een grondruil van Willem II van Holland en de Abdij van Egmond. Bij Bakkum zou in opdracht van Willem V van Holland in 1351 de Cunerakapel zijn gebouwd.

De Bakkumerweg gaat over in de van de Mijleweg en eindigt bij de Zeeweg. Daar steken we over naar Egmond-Binnen. Hier gaat de weg weer de Herenweg heten oftewel de N512.

In het jaar 977 ontstond achter de duinen het dorp Egmond aan Zee, later bestuurd door de abdijs en haar beschermheer. Het nabijgelegen, reeds voor de vroege middeleeuwen bestaande, dorp Hallem (of Hallum) veranderde in de loop van de tijd van naam. In de 10e eeuw komt het al voor als Ecmunde en Ekmunde. In 1350 komt de plaats voor als Egmond. In later stadium komt de plaats voor als Egmont Binne. Het riddergeslacht van Egmond, het Huis van Egmont, vestigde zich op een grote boerderij (hoeve) ten noorden van de abdijs. Uit deze hoeve ontstond de plaats Egmond aan den Hoef en in de 11e eeuw het slot van de graven van Egmond. Er is een relatie naar de oude graven van Holland en West-Friesland voor wie Egmond een van de steunpunten van hun gezag was. In de vroege Middeleeuwen, stichtte graaf Dirk I rond 950 een klooster voor nonnen aan de rand van de duinen. Graaf Dirk II verving het nonnenklooster door een abdijs. De abdijs behoorde tot de kloosterorde der Benedictijnen. Deze Sint-Adelbertabdijs te Egmond-Binnen is de oudste abdijs in Nederland. De abdijs groeide uit tot het belangrijkste culturele centrum van het middeleeuwse Holland en had een zeer grote en befaamde bibliotheek.

We blijven de Herenweg volgen. Dwars door het dorp heen richting Egmond aan den Hoef.

De oudste verwijzing naar Egmond aan den Hoef zou de Huvi zijn in 889. Maar of daadwerkelijk hiermee Egmond aan den Hoef wordt bedoeld is niet geheel meer te achterhalen. Het beroemde riddergeslacht Huis van Egmont heeft zich hier in de Middeleeuwen gevestigd op een grote boerderij (hoeve) ten noorden van de abdijs van Egmond. Rondom de hoeve ontwikkelde zich langzaam een dorp en het Slot op den Hoef. In 1573 komt de plaats voor als De Hoeff tho Egmonde en in 1745 als Egmond op de Hoef. In Egmond aan den Hoef bevinden zich de resten van het Slot op den Hoef. Het eerste kasteel werd in de elfde eeuw gebouwd, en werd rond 1205 verwoest. Het werd herbouwd en versterkt, maar werd in de veertiende eeuw opnieuw verwoest, waarna het nogmaals herbouwd werd. In 1573 werd het verwoest door de Geuzen onder leiding van Diederik Sonoy. Het kasteel, dat eerst nog gedeeltelijk bewoonbaar was, werd in 1798 verkocht voor de sloop, met uitzondering van de Rentmeestertoren. Ruim dertig jaar later viel ook deze toren onder de slopershamer, op het fragment na dat er nu nog staat.

We bevinden ons nog steeds op de Herenweg nu de N511. Vroeger reedt men via deze weg zo het dorp in maar nu moeten we even een omweg maken via de Heilooër Zeeweg en de Nieuwe Egmonderstraatweg om dan naar links weer op de Herenweg uit te komen. De Herenweg loopt langs de rand van het dorp, gaat verder naar Bergen en heet dan de Eeuwigelaan die richting de dorpskern gaat. Het lijkt waarschijnlijk dat de Herenweg vroeger de duinrand verder volgde om bij de Breelaan aan te sluiten op de Duinweg. Nu liggen daar alleen maar voetpaden dus ons lukt dat alleen per voet.

Bergen wordt al vermeld in stukken uit midden 10e eeuw. Maar de naam betrof toen alleen een buurtschap rond een kerk, waar tegenwoordig de Ruïnekerk staat. De Ruïnekerk werd in de 15e eeuw gebouwd op de plek van een oudere kerk. In de Middeleeuwen was het de grootste kerk van de provincie Noord-Holland.

Via de Eeuwigelaan komt men op de Hoflaan die naar de Ruïnekerk gaat. Om de kerk heen komt men op de Breelaan die we volgen tot we rechtsaf de Duinweg in slaan. De Duinweg blijven we volgen en zo gaan we langs de duinrand naar Aagtdorp.

Aagtdorp is gelegen aan de Schoorlse duinen tussen de dorpen Bergen en Schoorl in. De plaatsnaam komt al in 1226 voor als Ekthorp, een latere spelling is Egchtdorp (1745). Later zou dit verbasterd zijn naar Aagtdorp. Ook is men op de plaatsnaam Sint Aegtendorpe gestuit, maar het is onduidelijk of dit na verbastering is gekomen of daarvoor. Volgens sommigen is het dorp dan ook vernoemd naar de heilige Agatha of Agaat. Dit ook omdat er mogelijk een kapel stond die aan deze heilige was gewijd. Maar of de plaats echt vernoemd is naar de heilige is niet bekend en wordt nogal eens betwist. Temeer daar de naam is gekoppeld aan de stad Beverwijk die in oude stukken wordt genoemd als Sint Aagtdorp.

Van Aagtdorp verder naar Schoorl waar de Duinweg overgaat in de Heereweg.

Schoorl komt in de tiende eeuw voor als Scoronlo, in 1094 als Scorla, in 1390 als Scorle en in 1639 als Schoorel. De plaatsnaam zou verwijzen naar een bos (een lo) op een hoge zandgrond bij of nabij een drassig oeverland. Het laatste is afgeleid van het Germaanse woord skaurna. In het Engels is het woord Shore ook daarvan afgeleid. Schoorl bestaat uit de kernen/buurschappen Aagtdorp, Schoorldam, Bregtdorp, Catrijp, Groet Hargen en Camperduin.

We gaan verder door het buurtschap Bregtdorp waar we linksaf de Heereweg blijven volgen. Rechtsaf heet de weg Voorweg en gaat richting Schoorldam. Door linksaf te gaan komen we door het buurtschap Catrijp en langs de buurtschappen Groet en Hargen, waarbij Groet rechts van de Heereweg ligt en Hargen aan de linkerkant.

Catrijp en Bregtdorp vormen samen al lang een soort eenheid met Schoorl. Het is ontstaan doordat Schoorl groeide en niet voldoende ruimte had. Zo breidde het bewoonde gebied steeds meer uit richting Groet. Maar de echte verweving met Bregtdorp (en daardoor ook met Schoorl) vond eind twintigste eeuw en begin eenentwintigste eeuw plaats. Catrijp heeft meer zijn eigen dorpskern behouden, Bregtdorp niet.

De plaatsnaam Catryp komt al in 1745 voor. Deze naam verwijst naar een strook land gelegen langs water, waarschijnlijk duinwater. Het eerste deel van de naam, 'cat' of 'kat', zou mogelijk verwijzen naar een soort vissersboot. Groet als plaatsnaam kwam in 12e eeuw voor als Grothen en in 1480 als Groede. De plaatsnaam zou verwijzen naar het feit dat het gebied waarin Groet is gelegen ooit buitendijks is aangeslibd en daarna begroeid is geraakt.

We volgen de Heereweg verder waar deze met een rare bocht, noodgedwongen, om het Hargergat heen gaat. Op de afbeelding het Hargergat waar de Heereweg mooi omheen gaat. Zodra de Heereweg weer op gelijke hoogte met de plek waar deze afboog om het Hargergat heen kunnen we vandaag de dag kiezen. We kunnen rechtdoor de Oude Heereweg volgen of rechtsaf de heereweg. Qua afstand en tijd maakt het niet. De Oude Heereweg volgt de duinrand en de Heereweg gaat een stukje door het buurtschap Camperduin heen.

Camperduin is een buurtschap gelegen in de gemeente Bergen in de Nederlandse provincie Noord-Holland. Het ligt aan het strand, precies op de scheiding van de Hondsbossche Zeewering en de duinen. De plaats komt in de 10e eeuw al voor als Campthorpa. Latere benamingen zijn Camp (1639) en Camper Duyn (1745). Bij de St. Elisabethsvloed van 1421 werden de duinen tussen Camperduin en Petten weggeslagen. Na de storm werd er tussen de twee plaatsen een dijk aangelegd, de Hondsbossche Zeewering.

We zijn bijna aan het einde van de reis. Nog een klein stukje kunnen we de Heereweg volgen tot aan het strand waar we via een rotonde weer de terugweg naar Haarlem kunnen aanvaarden.

